

2003. — 516 с.; Том 2. — Водные виды транспорта. — К.: КУЭТТ, 2003. — 622 с.

2. *Новікова А. М.* Україна в системі міжнародних транспортних коридорів. — К.: НІПМБ, 2003. — 493 с.

3. *Блудова Т. В.* Транзитний потенціал України: формування та розвиток. — К.: НІПМБ, 2006. — 274 с.

4. *Блудова Т. В., Брикова І. В., Ревуцька Т. В.* Вдосконалення ціноутворення на вантажні перевезення для транспортного підприємства // *Фінанси України.* — 2004. — № 4. — С. 48—51.

5. *Ревуцька Т. В.* Розробка економічної стратегії в логістичному ланцюгу взаємодії транспортно-експедиційного підприємства із суб'єктами ринку. Друга Всеукр. науково-прак. конф. «Економіка підприємства: проблеми, теорії та практика». — Дніпропетровськ, 2004. — 23 бер.

Статтю подано до редакції 22.02.11 р.

УДК 339.7

Д. А. Гарлицька, аспірант кафедри міжнародних фінансів
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПЕРСПЕКТИВА СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ КВОТ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано ринкові механізми Киотського протоколу, обґрунтовано необхідність створення внутрішньої національної вуглецевої біржі та запропоновано її модель.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: квота викидів парникових газів, Міжнародна торгівля викидами (МТВ), Механізм спільного впровадження (МСВ), Проект спільного впровадження (ПСВ), Киотський протокол, міжнародний ринок квот і продаж квот.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы рыночные механизмы Киотского протокола, обоснована необходимость создания внутренней национальной углеродной биржи и предложена её модель.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: квота выбросов парниковых газов, Международная торговля выбросами (МТВ), Механизм совместного внедрения (МСВ), Проект совместного внедрения (ПСВ), Киотский протокол, международный рынок квот и продажа квот.

ANNOTATION. In the article market mechanisms of Kyoto Protocol are analysed, necessity of creation of the hydrocarbon exchange is motivated and its' model is suggested.

KEY WORDS: greenhouse gases emissions, Emissions Trading Mechanism, Joint Implementation Mechanism (JI), Joint Implementation Projects, Kyoto Protocol, international quota market, and quota trading.

Постановка проблеми. Основною проблемою даної статті є необхідність створення внутрішнього національного ринку квот викидів парникових газів та питання створення моделі функціонування даного ринку.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблема продажу квот викидів парникових газів відповідно до Кіотського протоколу та створення внутрішнього національного ринку або вуглецевої біржі з їх продажу є дуже актуальною сьогодні і привертає увагу багатьох учених та спеціалістів. Так, проблема взаємозв'язків між екологічними та економічними сторонами цього питання вивчалася ще з кінця 1990-х років. Ранніми дослідженнями з даної тематики займались переважно лише західні вчені. Серед них можна виділити Хоєрнера та Мюллера, Занга, Пестока, Сампсона, Верксмана та Санторо, яких цікавив потенціал зв'язків між міжнародним кліматичним режимом, що починав створюватись, та вже створеним міжнародним торговим режимом. До них за останні десять років додалися дослідження Брека, Брювера, Чарновіца, Тарасофського та ін., що також відслідковували взаємозв'язок між світовою торгівлею та міжнародними договорами з охорони довкілля. Так, Палмер і Тарасофський дають широкий аналіз міжнародних договорів із захисту навколишнього середовища в цілому та їх пов'язаністю із СОТ [1].

Із актуалізацією даної теми після прийняття Україною спочатку рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (1992 р.), а потім Кіотського протоколу (1997 р.), свій вклад у дослідження з даної тематики зробили і вітчизняні вчені. Так, українськими науковцями, що висвітлюють проблематику продажу квот викиду парникових газів та механізмів торгівлі даними квотами, є В. Шевчук, В. Дюканов, О. Дюканова [2], І. Синякевич, Т. Гордієнко, Н. Биковець, О. Рябич та ін.

На жаль, можна відмітити, що існує низка проблем, які в міру своєї складності та суперечності, не були висвітлені в працях учених, а також повну відсутність наукових розробок комплексу дій держави із продажу вуглецевих квот на період після закінчення дії Кіотського протоколу.

Постановка завдання. Головним завданням при написанні даної статті є обґрунтування необхідності створення внутрішнього національного ринку квот викидів парникових газів та розроблення моделі його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найприкриших проблем сучасності є забруднення навколишнього середовища так званими парниковими газами, яке веде до незворотніх негативних змін клімату на нашій планеті. Усвідомлюючи свою відповідальність, розвинуті країни світу прийняли в 1992 році рамкову Конвенцію ООН про зміну клімату, задекларувавши таким чином свою волю і основоположні принципи Кіотського протоколу, що був пізніше прийнятий у 1997 році. Саме Кіотський протокол, що є найголовнішою угодою в природоохоронній сфері та сфері зелених інвестицій, визначив на нормативному рівні зобов'язання всіх країн-підписантів знизити обсяги викидів шести основних парникових газів на 5 % порівняно з рівнем 1990 року протягом 2008—2012 років. (Очікуване створення наступної міжнародної угоди, що носила б нормативний характер та була б обов'язковою до виконання, продовжуючи обмеження викидів парникових газів після 2012 року, не відбулося поки що ні на Копенгагенському самміті 19 грудня 2009 року, ні на 16-ій Конференції сторін Рамкової конференції ООН про зміну клімату, що проходила в м. Канкун (Мексика) у листопаді-грудні 2010 року.)

Кіотський протокол прийнято вважати першим міжнародним документом, що запропонує ринковий механізм для вирішення глобальної екологічної проблеми. Відповідно до нього країни-учасники протоколу можуть «брати участь у прямій комерційній переуступці своїх прав на викиди для цілей виконання своїх зобов'язань» [3]. Тобто, країни-учасники протоколу мають можливість міжнародного обміну: квоти, що встановлені цим протоколом на викиди парникових газів, в обмін на компенсацію витрат зі зниження викидів.

Як зазначалося вище, різницю між рівнем викидів і зобов'язаннями для країн-підписантів було переведено у ринкову площину. Завдяки лояльності такого підходу промислово розвинуті держави самостійно обирають шлях реалізації своїх зобов'язань. Так, для виконання кількісних зобов'язань зі скорочення викидів країни можуть використовувати або внутрішні заходи, або три ринкові механізми:

- Міжнародна торгівля викидами (МТВ) — жорсткий механізм передачі надлишкових одиниць встановленої кількості (ОВК) від однієї країни до іншої в обмін на фінансування чи інші економічні вигоди. Право на продаж ОVK належить державі, що є Стороною конвенції ООН про зміну клімату. Торгівля викидами на рівні підприємств можлива у випадку розподілу квот на викиди парникових газів всередині країни.

- Механізм спільного впровадження (МСВ) — м'який проектно-орієнтований механізм передачі утворених одиниць скорочення викидів (ОСВ) іноземному інвестору. Участь у ньому можуть приймати країни із списку Додатка 1 до Кіотського протоколу (у нього також входить Україна). У даному механізмі держава уповноважує підприємство або об'єкт, на якому здійснюється проект спільного впровадження (ПСВ), передати одиниці скорочення викидів іноземному інвестору, що бере участь у фінансуванні даного проекту.

- Механізм чистого розвитку подібний до механізму спільного впровадження. Участь у ньому передбачена для країн із списку Додатка 2 до Кіотського протоколу, в який переважно входять країни, що розвиваються [4, 5].

Таким чином, зважаючи на те, що наша держава не перевищує свою національну квоту з викидів парникових газів, Україна може брати (і вже успішно бере) участь у встановлених Кіотським протоколом ринкових механізмах передачі квот (закріплено статтями 6 та 17 Кіотського протоколу) у якості продавця.

Варто зауважити, що в Україні є право приймати участь у двох механізмах торгівлі викидами: МТВ та МСВ. У той час, як приймати участь у механізмі спільного впровадження мають право окремі підприємства різної форми власності за умови незалежної експертизи проекту й отримання схвалення від держави (кошти від продажу ОСВ надходять безпосередньо на рахунок підприємства, яке реалізує ПСВ), міжнародна торгівля викидами може здійснюватись зараз лише державою з причини відсутності внутрішньої національної системи розподілу квот в Україні.

Так, ми підходимо до усвідомлення стратегічної необхідності створення внутрішньої системи розподілу квот, яка б дозволила максимально використовувати можливість залучення міжнародних інвестицій. Актуальність організації внутрішнього ринку вуглецевих квот залишатиметься високою і в пост-кіотській період. Ймовірність подовження дії гнучких механізмів після 2012 року є

достатньо високою зокрема через витрати, здійснені багатьма країнами для створення відповідної інфраструктури, організаційного, нормативно-правового, науково-дослідного та фінансового забезпечення роботи економічних механізмів КП [6].

На наше переконання, найбільш удалою була б ідея створення української національної вуглецевої біржі, яка представляла б собою внутрішню систему розподілу квот парникових викидів для продажу іншим державам. Надто, що практика продажу квот на вуглецевих біржах вже існує в США на NYMEX і CME (відповідно Нью-Йоркська та Чиказька товарні біржі), а також європейських біржах OSE в Осло та FWB у Франкфурті.

Створення такої вуглецевої біржі в Україні розв'язало б низку проблем і дозволило б залучити колосальні обсяги так званих зелених інвестицій. (Обсяг викидів парникових газів по квоті України відповідно до Кіотського протоколу (КП) приблизно в два рази більший за обсяг, власне, фактичних викидів парникових газів у нашої державі, що забезпечує нам значний надлишок квот для продажу через механізми Кіотського протоколу. За оцінкою фахівців Світового банку, до 2012 року Україна завдяки КП може отримати 15—17 млрд дол., бо володіє другим у світі (після Російської Федерації) потенціалом вільних квот.)

Перша проблема очевидна. Квоти з викидів парникових газів, що їх має Україна, не реалізуються повністю всі через проекти спільного впровадження. А ті квоти, що залишаються в нас непроданими — це по суті невикористаний інвестиційний потенціал держави, який міг би приносити кошти в державну скарбницю або у спеціально створений фонд.

Наступна проблема полягає в тому, що відповідно до Директиви Європейського Союзу щодо організації схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів (Директива 2003/87/ЄС) [7] встановлені загальні правила та умови участі країн у торгівлі квотами на викиди парникових газів, а згідно із статтею 9 КП кожна країна-учасник схеми торгівлі повинна розробити план розподілу дозволів із зазначенням загальної кількості дозволів для видання на певний період та орієнтовної схеми розподілу дозволів між джерелами викидів (установками). Розробка такого національного плану із створення внутрішньої національної вуглецевої біржі і доведення його до Секретаріату Рамкової конвенції ООН про зміну клімату для розгляду та ухвалення плану відповідною комісією, при дотриманні всіх вимог, гаран-

тували б нашій державі затвердження нашого національного плану.

Іншою проблемою є відсутність стратегії продажу вуглецевих квот Україною і певної плановості продажу. Підготовчі роботи із створення національного плану розподілу квот, а потім і виконання цього плану дадуть вуглецевим квотам фактичне значення інвестиційного ресурсу і визначать плановість торгівлі квотами та чітку систематизованість процесу розподілу.

Іще однією проблемою зараз є те, що закордонні інвестори купують найдешевші українські квоти через механізм спільного впровадження (МСВ) у вітчизняних підприємств, що дуже зацікавлені в ПСВ і схильні поступатися своїми інтересами [8]. Так, створення на вуглецевій біржі справедливої та прозорої реальної для міжнародного ринку ціни на квоти викидів парникових газів запобігатиме «зняттю вершків» закордонними інвесторами і підтримуватиме інтереси вітчизняних підприємств.

Тож, очевидно стає ініціація створення національного ринку вуглецевих квот, який функціонуватиме за моделлю (товарної) біржі. На цій біржі спочатку відбуватиметься внутрішній розподіл квот, через продажу їх нашою державою українським підприємствам, а також продаж одиниць встановленої кількості вітчизняними підприємствами іноземним компаніям. Саме продаж ОВК на внутрішній національній вуглецевій біржі, на наше переконання, створить найбільш справедливу ціну для їх продажу українськими компаніями та змусить останні купувати ОВК (поки що вони розподіляються між українськими підприємствами безкоштовно) і таким чином стимулюватиме вітчизняні компанії робити кроки по зменшенню своїх викидів.

Так, на нашу думку модель національної вуглецевої біржі виглядатиме наступним чином:

- Предметом торгівлі (товаром) на вуглецевій біржі виступатимуть так звані «одиниці встановленої кількості» (ОВК), що очевидно, адже саме вони предстеляють інтерес для покупців.

- Учасниками аукціону в якості продавця буде в першому випадку держава, в другому — українські підприємства (об'єкти) із надлишком одиниць скорочення викидів (квот), а в якості покупця в першому випадку виступатимуть українські підприємства, що потребуватимуть ОВК, і в другому — закордонні підприємства. Інші українські підприємства (об'єкти), на яких реалізується проект спільного впровадження без змін передаватимуть

одиниці скорочення викидів іноземному інвестору, через механізм спільного впровадження. Врахування національної квоти на викиди парникових газів для всіх механізмів є однією із важливих умов для отримання позитивного рішення із затвердження національного плану розподілу квот на викиди парникових газів [7]. Тому МСВ і далі функціонуватиме, але вуглецева біржа буде створена саме для продажу квот за механізмом міжнародної торгівлі викидами.

- Формою проведення біржових торгів радимо обрати публічні, голосові торги, що дозволить забезпечити максимальну відкритість таким торгам.

- Учасники аукціону — продавці та покупці — будуть учасниками вуглецевого біржового ринку, які братимуть участь в аукціонах через своїх уповноважених осіб — трейдерів, що діятимуть на підставі доручення встановленого зразка.

- На основі поданих від продавця (або держави, або українських підприємств) пропозицій з продажу біржа формуватиме біржовий бюлетень (далі-бюлетень) про ОВК (квоти), що виставлятимуться для реалізації на аукціоні, та оприлюднюватиме його не пізніше визначеного у регламенті строку до початку аукціону у засобах масової інформації та/або на web-сторінці національної вуглецевої біржі. Бюлетень міститиме інформацію про місце, дату і час проведення аукціону, кількість та розміри лотів, початкову ціну за одну одиницю ОВК (квоти). Крок аукціону, кінцевий термін прийняття заявок на участь в аукціоні та інші необхідні параметри ОВК (квоти) та умови його продажу і проведення розрахунків визначатимуться регламентом торгів.

- Учасник, який побажає прийняти участь в аукціоні в якості покупця, повинен буде подати на національну вуглецеву біржу заявку на придбання ОВК (квоти) згідно бюлетеня. У день проведення аукціону біржа зареєструє покупця і видасть йому аукціонну (реєстраційну) картку.

- Аукціон проводитиме ведучий (маклер), який призначатиметься біржею. Ведучий починатиме торги з оголошення умов проведення аукціону, назви продавців (у випадку коли продавцями виступатимуть компанії чи об'єкти), позиції аукціонного бюлетеня, кількості лотів, обсягу ОВК (квоти), що міститься в одному лоті, початкової (стартової) ціни та кроку ціни.

- Покупець повідомлятиме про готовність купити лот підняттям своєї аукціонної картки.

По суті, ми пропонуємо створення товарної біржі з продажу (виключно) квот на викиди парникових газів, так як одиниці встановленої кількості є звичайним товаром і світова практика їх продажу здійснюється саме на товарних біржах розвинутих країн.

Висновки з проведеного дослідження. Із ратифікацією Кіотського протоколу Україна взяла на себе зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів та участі в ринкових механізмах, запропонованих у цьому документі. Хоча дія КП закінчується у 2012 році, на наше переконання, ймовірність продовження дії гнучких механізмів у пост-кіотський період є досить високою зокрема через витрати, здійснені багатьма країнами для створення відповідної інфраструктури та забезпечення роботи економічних механізмів КП.

Тож, зважаючи на високу вірогідність продовження практики продажу вуглецевих квот та їх значний надлишковий запас в Україні, наголошуємо на необхідності створення національного плану розподілу квот на викиди парникових газів та покладення в його основу запропонованої вище моделі національної вуглецевої біржі, де Україна виступатиме продавцем для українських підприємств, що матимуть необхідність в одиницях встановленої кількості і які потім на цій же біржі виступатимуть продавцями, торгуючи ОВК із іноземними підприємствами-покупцями.

Перспективою облаштування Україною внутрішнього вуглецевого ринку є вихід на європейський, а згодом і світовий вуглецевий ринок або приєднання до певного блоку країн задля створення спільної системи торгівлі викидами.

Література

1. *Brewer, Thomas L.* Trade policies and climate change policies: a rapidly expanding joint agenda // *The World Economy*. — 2010. — № 6, Vol. 33, June. — p. 799-809.
2. *Дюканов В. Г.* Механізми Кіотського протоколу: досвід та перспективи для України / Дюканов В. Г., Дюканова О. В. — К.: Фенікс, 2006.
3. *Желібо Є. П.* Безпека життєдіяльності: Підручник / Є. П. Желібо, В. В. Зацарний, 2007. — С. 261—262.
4. *Гелетуха Г.* Кіотський протокол та додаткові інвестиції в енергозбереження / Г. Гелетуха, Є. Коньшин // *Енергетика та ринок: інформаційно-аналітичне видання*. — 2007. — № 4. — С. 28—33.

5. Довбенко М. Теорема Крауза, Кіотський протокол та екологічні інвестиції для України // Економіка України. — 2009. — № 11. — С. 65—75.

6. Жарова Л. Розвиток ринку квот викидів парникових газів по завершенню дії Кіотського протоколу / Л.В.Жарова // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 21. — С. 29—32.

7. Directive 2003/87/EC: «Establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community» (EU, 2003). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unfccc.int/kyoto_mechanisms/items/1673.php.

8. Berezuk Roman Strategy of Ukraine's participation in international quota market of greenhouse gases emission / R.Berezuk, A.Kitura // Journal of European Economy. — 2009. — № 3, September 8. — P. 271—292.

Статтю подано до редакції 28.02.11 р.